

Summary

Ostriychuk O. The testimony's place in the system of proceeding evidences sourcesio.

The author of this article focused on the features criminal law proceeding reforms in Ukraine. The author analyzed the role and importance of criminal procedure parties testimonies in the system of proceeding evidences sources.

The existing definitions of the term «testimony» have been studied, the author estimated its features and made an attempt to provide a broad interpretation of that term. The efficiency of testimonies usage while proofing by evidence during the preliminary investigation and trial has been evaluated. In addition, the analysis of hearsay evidence – a new institution of criminal procedure in Ukraine – has been made. Special attention was paid to the peculiarities of the hearsay evidence usage during the proof by evidence.

Отримано 19.09.2013

УДК 343.914

Р. В. ПЕРЕЛИГІНА

*Раїса Володимирівна Перелигіна, здобувач
Київського університету права НАН України*

СОЦІАЛЬНЕ І БІОЛОГІЧНЕ В ОСОБІ ЖІНКИ, ЯКА ВЧИНЯЄ НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН

Людина, її життя і здоров'я, права і свободи – центральна проблема будь-якого цивілізованого суспільства. У системі охорони членів суспільства від злочинних посягань особливе місце відведено попередженню злочинів, в тому числі й насильницьких.

Загальновідомо, що будь-який соціальний організм складається з двох нерівних частин: тих, хто відповідає соціальним вимогам, діє відповідно до суспільних традицій і звичаїв, веде законотворчий спосіб життя, і тих, хто цих норм не дотримується, порушує закони. Маючи на увазі ці дві частини соціуму, треба враховувати ще одну важливу обставину: принциповою особливістю реального світу, в якому живе й розвивається людина, є наявність не тільки природного середовища, а й соціального середовища. Саме в соціальному середовищі, як стверджують вчені, формуються «суспільні хвороби» – соціальна патологія. Ці «хвороби» тісно пов'язані із суспільними взаємозв'язками будь-яких злочинів¹.

Питання про співвідношення соціального й біологічного в особі злочинця дискутується протягом усього розвитку науки кримінології. Його вирішення полягає у визначенні, що саме впливає на злочинну поведінку особи – якості, що були набуті особою протягом життя або які вона успадкувала. Це має принципове значення для кримінології, оскільки від його вирішення залежать рекомендації щодо обрання шляхів і засобів впливу на злочинність.

Дослідженням проблем, пов'язаних з вивченням злочинності загалом та жіночої злочинності зокрема, а також особи злочинця, займалися багато вчених. Значний внесок у вирішенні цих питань зробили Ю. М. Антонян, С. Н. Абельцев, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, Т. М. Денисова, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, а ще раніше – Ч. Ломброзо та інші.

Більшість фахівців, які займаються проблемою жіночого насильства, сходяться на думці, що агресивна поведінка жінки обумовлюється комплексом чинників, серед яких важко виділити домінуючий².

Привертає увагу агресивність жіночої частини злочинного середовища: 35 % засуджених жінок покарані саме за агресивні (насильницькі) злочини³.

Інтерес до проблеми жіночої злочинності у суспільстві завжди був неабиякий. Адже жінка за своєю природою асоціюється з такими цінностями, як турбота, ніжність, збереження домашнього затишку. Виступаючи проти суспільства, вчиняючи злочин, жінка не просто підриває основи загального добробуту, а й деформує власну природу, порушує в собі гармонію біологічного і соціального начал. Що ж штовхає жінку на вчинення злочину та яка роль біологічних і соціальних факторів у формуванні злочинної поведінки осіб жіночої статі?

Виходячи з того, що визначення особи людини як біосоціальної системи високого рівня складності є загальноприйнятим, більшість вчених-кримінологів визнають, що особа злочинця органічно поєднує соціальне й біологічне, а головне питання дискусії полягає в такому: що є визначальним в особі злочинця – соціальне чи біологічне і як вони співвідносяться. Це питання вирішується представниками соціологічних і біологічних напрямів у кримінології по-різному.

При вивченні особи злочинця та співвідношення соціального і біологічного у механізмі породження злочинності доцільно враховувати такі рівні її прояву:

– біологічний – означає, що злочинність породжується виключно біологічними факторами. Це те, що розвивається в людині незалежно від впливу на неї інших людей, те, що притаманне людині як представникові певного біологічного виду;

– соціальний – полягає у наданні вирішального значення у породженні злочинності соціальним властивостям людини. Це те, що набуває людиною у процесі соціалізації, спілкування й взаємодії з іншими людьми.

Розглядаючи проблеми соціального і біологічного, слід уникати двох крайностей: абсолютизації соціального фактора і абсолютизації біологічного фактора.

Людину не можна зводити виключно до соціальних якостей, оскільки для її розвитку необхідні біологічні передумови. Але й не можна зводити її і виключно до біологічних особливостей, так як особистістю можна стати тільки в суспільстві. Біологічне та соціальне нероздільно злито в людині, що робить її особливою біосоціальною істотою.

Отже, взаємодія загальних соціально-психологічних явищ (факторів) з індивідуальними особливостями психологічних процесів при конкретній ситуації визначають направленість і властивості особистості, її суспільно значимі орієнтації та поведінку.

Проте ідеї про єдність біологічного і соціального у становленні людини сформувалися не відразу.

Не заглиблюючись у далеку давнину, нагадаємо, що в епоху Просвітництва багато мислителів, диференціюючи природне і суспільне, розглядали останнє як «штучно» створене людиною, включаючи сюди практично всі атрибути суспільного життя – духовні потреби, соціальні інститути, моральність, традиції та звичаї. Природне розглядало в якості фундаменту, основи правильності суспільного устрою. Немає необхідності підкреслювати, що соціальне виконувало нібито другорядну роль і перебувало у прямій залежності від природного середовища.

В даний час у науці утвердилася думка про біосоціальну природу людини. При цьому соціальне не тільки не втрачається, але й відзначається його вирішальна роль у виділенні *Homo sapiens* зі світу тварин і його перетворення на соціальну істоту.

Належність до одного виду *Homo sapiens* обумовлює єдність чоловічого та жіночого в рамках біологічного світу. Однак наявність репродуктивних анатомофізіологічних відмінностей між чоловіками та жінками дає підставу говорити про те, що кожна стать має власну біограму, виступає носієм специфічного генетичного коду, а отже, – має свою власну біологічну роль, що обумовлює цілу низку соціальних.

Тобто людина підпорядкована як законам живої природи, так і суспільним законам, законам власної цілісності. Людина не існує поза суспільством, але її немає і без біологічних якостей.

Протягом XIX ст. навіть домінувала точка зору про визначальність спадковості, біологічних задатків у розвитку особистості: сім'я, гени визначають, буде людина геніальною особистістю чи пересічним індивідом або злочинцем. У XX ст. ця точка зору була переосмислена. Однак остаточно ця проблема не вирішена й сьогодні.

Біологічний підхід започаткував італійський судовий психіатр і криміналіст Чезаре Ломброзо. У своїй відомій праці «Жінчина преступница и проститутка», він зазначав, що саме біологічні (антропологічні) особливості є причиною жіночої злочинності. Він, зокрема, підкреслював: «дуже часто злочини, вчинені жінками, мають дуже складну передісторію. Жінки-злочинниці подібно дітям хворобливо вразливі до всякого роду зауважень. Вони надто легко піддаються почуттю ненависті, і незначна перешкода чи невдача в їх житті збуджують в них лють, яка штовхає їх до злочину»⁴.

Звісно, біологічний чинник жіночої злочинності не можна повністю нівелювати. Адже саме завдяки біологічному фактору створюється безкінечна різноманітність людських темпераментів, характерів, здібностей, які надають кожній особистості неповторну індивідуальність, створюють її унікальність. Успадковує людина й інтелектуальні та інші здібності, талант, обдарованість. Багато людей народжуються із соматичними та психічними захворюваннями, які ускладнюють процес їх соціальної адаптації. Так, за даними судово-психіатричної експертизи, 50–70 % вбивць та людей, що вчинили насильницькі злочини, є особами із психічними аномаліями, які вчинили злочини в «межових станах». Успадковується також фізична організація індивіда, яка має велике, а іноді й вирішальне значення для формування особи злочинця.

Біологічний фактор і спадковість не можуть повністю створити особистість. Так само ні культура, ані соціальний досвід не передаються з генами.

Цікавою у цьому контексті є думка професора О. М. Костенка, який переконує в тому, що ніякі фізіологічні чи психологічні властивості людини не можуть вважатися причинами злочинності, вони можуть відігравати роль лише умов. А соціальним чинником в структурі злочинця як людини є комплекс сваволі й ілюзій, котрий виконує роль причини злочинного діяння⁵.

Висловлює власну точку зору на вирішення цього питання і А. Зелінський. Він вважає, що у криминології, як і в інших науках про людину, домінує соціологічний підхід до трактування особи. Піддаючи критиці тезу, що самі по собі біологічні властивості особи не можна вважати причинами злочинної поведінки, вчений пояснює такий підхід неправильною оцінкою соціального й біологічного в особі людини. Соціальне – це ні що інше, як особливо організоване біологічне, а особа людини формується під впливом двох одночасно діючих потоків інформації – соціальної й генетичної⁶.

Прихильники теорії соціального конструювання гендеру гостро критикують генетичну обумовленість природи жіночої та чоловічої поведінки. Вони наголошують на тому, що одне тільки розмаїття гендерних стереотипів доводить, що статевий диморфізм пояснюється швидше соціальними та культурними факторами, аніж біологічними чи психологічними характеристиками. Біологічні відмінності між статями, представлені у соціальному та культурному контексті, можуть бути уніфіковані або, навпаки, розширені останнім⁷.

Більше того, всупереч закріпленій думці, що незмінні фізичні відмінності зміцнюють змінювані соціальні, соціальний конструктивізм намагається довести, що зміна суспільних звичаїв призводить до змін в організмі людини. Так наприклад, Е. Джагер звернула увагу на те, що жінки стають фізично сильнішими, оскільки фізична сила стала соціально прийнятнішою. Крім того, змінюючи суспільні звичаї, можна впливати не тільки на зовнішній вигляд людини, а й на її внутрішню біологію, зі змінами її генетичного коду. Так, культурна перевага, надана тендітним жінкам у певних суспільствах, мабуть, призводила, до переважного вибору таких жінок для репродуктивних цілей⁸. А модні віяння унісексу сьогодні орієнтують у пошуках статевих партнерів на маскулітних жінок та фемінних чоловіків, шаблони поведінки яких вважаються більш успішними в сучасному соціальному просторі.

Як зазначає В. Геодакян, із переходом людини від переважно біологічної до переважно соціальної еволюції різко збільшилися темпи розвитку. Але отримавши безпрецедентну можливість змінювати середовище, людина змушена змінюватися й сама. Таким чином, виникає система зі зворотнім зв'язком між людиною і середовищем, яка прискорює еволюцію. Застосування еволюційної теорії статі повинно бути плідним у комплексному вивченні людини, насамперед, при вирішенні соціальних проблем⁹.

На нашу думку, суспільство визначає умови не тільки соціального, а й біологічного вдосконалення людини. Наприклад, біологічне здоров'я жінки дає їй змогу брати активну участь у житті суспільства, реалізувати свої творчі потенції, створювати повноцінну сім'ю, рости і виховувати дітей. В той же час жінка, яка позбавлена необхідних соціальних умов життєдіяльності, втрачає свою «біологічну форму», опускається не тільки морально, але й фізично, що може служити причиною антисоціальної поведінки і вчинення злочинів.

Таким чином, сучасна людина – продукт взаємодії біологічних і соціальних факторів.

Розглядаючи проблеми соціального і біологічного, слід уникати двох крайностей: абсолютизації соціального фактора і абсолютизації біологічного фактора. Природна і соціальна взаємодія людини та суспільства є суперечливою. Людина – суб'єкт суспільного життя, вона реалізує себе лише в суспільстві. Однак вона є й продуктом середовища, відображає особливості розвитку біологічних та соціальних аспектів суспільного життя. Досягнення біологічної і соціальної гармонії суспільства й людини на кожному історичному етапі виступає як ідеал, прагнення до якого сприяє розвитку як суспільства, так і людини.

На нашу думку, щоб пояснити відмінності у формуванні злочинної поведінки чоловіків та осіб жіночої статі, не треба намагатися пояснювати це тільки вродженими психобіологічними властивостями статей. Доцільним буде вказати на різноманітність соціальних чинників, які по-різному впливають на жінок і чоловіків. Необхідний комплексний, багатовимірний підхід з урахуванням як соціальних, так і біологічних факторів для розуміння того, яким чином вроджені біологічні відмінності трансформуються в соціальні, культуральні, поведінкові прояви, які в свою чергу можуть виконувати роль причини злочинного діяння.

¹ Ольков С. Г. Общественные болезни. – Тюмень, 1996. – С. 78–80; Ли Д. А. Преступность как социальное явление. – М., 1997. – С. 31–35; Преступность и культура. – М., 1999. – С. 3–5.

² Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. / Ю. М. Антонян, В. Н. Кудрявцев, В. Е. Эминов. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 366 с.

³ Дані Департаменту інформаційних технологій МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua>.

⁴ Ломброзо Ч. Жінка-преступниця і проститутка / Ч. Ломброзо, Г. Ферреро. – М., 1994. – 220 с.

⁵ Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: моногр. / О. М. Костенко. – К.: Атіка, 2008. – 349 с.

⁶ Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія: науково-практичне видання / А. Ф. Зелінський. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.

⁷ Шевченко З. В. Проблема уніфікації статей: біологічні та соціальні складові процесу // Гендерна проблематика та антропологічні горизонти. Збірник наукових праць. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26–27 травня 2011 року. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – С. 93–101.

⁸ Ніколсон Л. Гендер // Антологія феміністичної філософії / За редакцією Елісон М. Драгер та Айрис М. Янг. – К.: Основи, 2006. – С. 348–356.

⁹ Геодакян В. А. Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение // Межд. конф.: Женщина и свобода. Пути выбора в мире традиций и перемен. Москва, 1–4 июня 1994. – С. 8–17.

Резюме

Перелигіна Р. В. Соціальне і біологічне в особі жінки, яка вчиняє насильницький злочин.

Статтю присвячено з'ясуванню ролі біологічних і соціальних факторів у формуванні злочинної поведінки осіб жіночої статі. Розглядаються різні точки зору щодо співвідношення соціального й біологічного в особі злочинця, а також аргументи на їх підтвердження або спростування. Обґрунтовуються ідеї про єдність біологічного і соціального у становленні людини.

Вказується на необхідність комплексного, багатовимірного підходу з урахуванням як соціальних, так і біологічних факторів для розуміння того, яким чином вроджені біологічні відмінності трансформуються в соціальні, культуральні, поведінкові прояви, які в свою чергу можуть виконувати роль причини злочинного діяння.

Ключові слова: особа жіночої статі, людина, суспільство, особа злочинця, жіноча злочинність, біологічний фактор, соціальний фактор.

Резюме

Перельгина Р. В. Социальное и биологическое в личности женщины, совершающей насильственное преступление.

Статья посвящена выяснению роли биологических и социальных факторов в формировании преступного поведения лиц женского пола. Рассматриваются различные точки зрения относительно соотношения социального и биологического в личности преступника, а также аргументы их подтверждения или опровержения. Обосновываются идеи о единстве биологического и социального в становлении человека.

Указывается на необходимость комплексного, многомерного подхода с учетом как социальных, так и биологических факторов для понимания того, каким образом врожденные биологические различия трансформируются в социальные, культуральные, поведенческие проявления, которые в свою очередь могут выполнять роль причины преступного деяния.

Ключевые слова: лицо женского пола, человек, общество, личность преступника, женская преступность, биологический фактор, социальный фактор.

Summary

Perehygina R. Social and biological in the face of a woman who commits a violent crime.

The article is devoted to clarification of the role of biological and social factors in the formation of criminal behaviour of female persons. Various points of view regarding the correlation of the social and biological in the offender and arguments in their confirmation or refutation. Substantiate the idea of the unity of biological and social in the development of man.

Specifies the necessity of a comprehensive, multidimensional approach taking into account both social and biological factors, for understanding how innate biological differences are transformed into social, cultural, behavioural manifestations which in turn can act as causes of crime.

Key words: a female person, person, society, personality of the offender, female crime, biological factor, social factor.

Отримано 6.09.2013

УДК 343.74

А. О. ТЕРЕЩУК

Артур Олександрович Терещук, аспірант Київського університету права НАН України

**ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ТА БОЙОВІ ПРИПАСИ ДО НЕЇ
ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ**

Збройні форми організованої злочинності, а також інші форми злочинності, що вчиняються шляхом використання або застосування зброї, вважаються найбільш небезпечними формами злочинної поведінки. Така небезпека пояснюється як фізичними та механічними властивостями самої вогнепальної зброї, зокрема її спеціальною пристосованістю до ураження людини (інших живих істот), так і психологічним впливом на волю та свідомість злочинця. Даний вплив проявляється у відчутті безкарності, переваги над неозброєною людиною тощо. Про роль вогнепальної зброї (зокрема, револьверів) для свідомості людини чи не найкраще говорить американській вислів «Бог створив людей слабких і сильних, а полковник Кольт зрівняв їхні шанси».

Метою даної статті є дослідження кримінально-правових та криминологічних ознак вогнепальної зброї як предмета, засобу і знаряддя злочину. Відповідно, завданнями статті є:

- встановити кримінально-правовий зміст поняття «вогнепальна зброя»;
- дослідити особливості вогнепальної зброї як предмета злочину;
- визначити особливості впливу озброєності на механізм злочинної поведінки особи.

Методологічну основу статті становлять роботи Б. М. Головкина, Л. М. Кулик, Є. В. Лащука, О. П. Литвина, А. А. Музики, В. Я. Тація. Значну роль у підготовці статті відіграло дослідження автором вітчизняного законодавства з питань обігу вогнепальної зброї та бойових припасів до неї.

З історичних джерел відомо, що зброя з давніх-давен була знаряддям вчинення насильницьких злочинів. І якщо холодна зброя первісним своїм походженням мала мисливське знаряддя (ніж, спис, лук та стріли) або господарський інструмент (сокира, молот тощо), то вогнепальна зброя вже має безпосередню спрямованість на знищення людей і може бути використана незаконними організаціями та групами. Саме тому контроль за її правомірним виробництвом, обігом, зберіганням та використанням є важливим завданням будь-якої держави, в тому числі й України.

В Україні відсутнє законодавче визначення понять «зброя» та «вогнепальна зброя». Взагалі питання обігу зброї, в тому числі й вогнепальної, регулюється виключно на підзаконному рівні. Так, основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного вироб-